

Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt informatyczny

Prof. UW dr hab. Leszek Bosek

Katedra Prawa Cywilnego

Uniwersytetu Warszawskiego

Zarys problemu i uzasadnienie tematu

- ▶ Produkty informatyczne jak komputery, automaty i inne urządzenia codziennego użytku, których sercem jest oprogramowanie, odgrywają coraz większą rolę w gospodarce. Trudno dziś wyobrazić sobie AGD czy samochód pozbawiony oprogramowania. W literaturze jest jednak spór co do odpowiedzialności producenta, a wyjątkowo importera lub dystrybutora za wprowadzenie do obrotu tych produktów; brak też rozstrzygających wypowiedzi judykatury.
- ▶ Sprawę komplikuje dodatkowo rozwój układów autonomicznych względem człowieka. Im bardziej bowiem autonomiczne są urządzenia, tym w mniejszym stopniu można je traktować jako zwykłe narzędzia w rękach operatorów – produkty, za które odpowiada producent albo ten, kto się nimi posługuje.
- ▶ Rezolucja PE z 16 lutego 2017 r. zawierająca zalecenia dla Komisji w sprawie przepisów prawa cywilnego dotyczących robotyki, wskazuje na potrzebę istotnych analiz i zmian regulacyjnych.
- ▶ Na tle obowiązujących podstaw odpowiedzialności cywilnej, ocenić trzeba odpowiedzialność za produkty informatyczne, w tym te będące sercem układów autonomicznych i odpowiedzieć, czy orzecznictwo jest w stanie funkcjonalnie zaadoptować do rozwoju technologii przepisy o odpowiedzialności za produkt niebezpieczny, czy jak rekomenduje PE potrzebujemy nowych przepisów?

Rezolucja PE z 16 lutego 2017 r. zawierająca zalecenia dla Komisji w sprawie przepisów prawa cywilnego dotyczących robotyki

- Brak normatywnej lub powszechnie przyjętej definicji systemów cyberfizycznych, systemów autonomicznych, inteligentnych robotów autonomicznych.
- PE wzywa do wprowadzenia definicji w oparciu o założenie „zdobywania autonomii za pomocą czujników lub wymiany danych z otoczeniem”, „wymiany i analizy tych danych”,
- Pkt 53 – PE uważa, że **przyszły instrument prawny** UE powinien być oparty na szczegółowej ocenie przeprowadzonej przez Komisję w celu określenia, **czy należy zastosować odpowiedzialność na zasadzie ryzyka** czy też podejście zakładające zarządzanie ryzykiem;
- 54. odnotowuje jednocześnie, że odpowiedzialność na zasadzie ryzyka wymaga jedynie dowodu powstania szkody oraz ustalenia związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy szkodliwym funkcjonowaniem robota a szkodą, jaką poniosła dana osoba;
- 55. podejście zakładające zarządzanie ryzykiem nie skupia się na osobie, „która działała w sposób niedbały” jako ponoszącej odpowiedzialność indywidualną, ale na osobie, która może, w określonych okolicznościach, zminimalizować ryzyko i podjąć działania w odniesieniu do negatywnych skutków;
- 56. jest zdania, że po wskazaniu ostatecznie odpowiedzialnych stron ich odpowiedzialność powinna zasadniczo być proporcjonalna do poziomu instrukcji, jakie wydano robotowi, i stopnia jego autonomii, a zatem im dłużej trwało „szkolenie” robota, tym większa odpowiedzialność powinna spoczywać na osobie prowadzącej szkolenie; zauważa w szczególności, że, poszukując osoby, która jest rzeczywiście odpowiedzialna za szkodliwe zachowanie robota, nie należy mylić umiejętności wynikających ze „szkolenia” robota z umiejętnościami zależącymi ściśle od zdolności robota do samodzielnego uczenia się; zauważa, że przynajmniej na obecnym etapie **odpowiedzialność musi spoczywać na człowieku, a nie na robocie**;
- PE ocenia, że należy wprowadzić kompleksowy unijny system rejestracji zaawansowanych robotów na rynku wewnętrznym UE i wzywa Komisję do określenia kryteriów klasyfikacji robotów, które będą musiały być rejestrowane; wzywa Komisję do zbadania, czy pożądane jest, by systemem rejestracji i rejestrem zarządzała specjalna europejska agencja robotyki i sztucznej inteligencji (pkt 2)
- PE uznaje, że **przy opracowywaniu robotów i sztucznej inteligencji** zasadnicze znaczenie ma dopilnowanie, **by człowiek mógł zawsze sprawować kontrolę nad inteligentnymi maszynami** (pkt 3)

Odpowiedzialność według podstaw – niebezpieczny produkt – uwagi ogólne

- Dyrektywa Rady 85/37 z 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe i implementacja w k.c. „w kierunku pełnej harmonizacji”; odpowiedzialność na zasadzie ryzyka
- **Art. 449[1] 2 k.c.:** Przez produkt rozumie się **rzecz ruchomą**, choćby została połączona z inną rzeczą; także energia elektryczna.
- Programy komputerowe - własność intelektualna nie jest rzeczą ruchomą, lecz dobrem niematerialnym, a zatem producent nie odpowiada (tak B. Gnela, Odpowiedzialność za produkt, s. 38; M. Jagielska, Odpowiedzialność za produkt, MoP 2000 nr 8, s. 495; Ruchała, Sikorski, Kodeks cywilny. Komentarz, 2016, s. 1894; Z. Strus, Odpowiedzialność za szkodę, s. 29; odmiennie P. Machnikowski (red.), European Product Liability, 2016, s. 46-47; F. Mohmand, Pojęcie produktu, s. 147-148.
- Program jako komponent urządzenia czy nośnika – J. Rajski, Odpowiedzialność za produkt, s. 25. Jakkolwiek więc program nie jest rzeczą ruchomą (w rozumieniu art. 449[1] 2 k.c.), to jeżeli jest inkorporowane do produktu może decydować o jego niebezpiecznych właściwościach jako rzeczy ruchomej.
- **Art. 449[1] 3 zd. 1 k.c.:** Niebezpieczny jest produkt niezapewniający bezpieczeństwa, jakiego można oczekiwać, uwzględniając normalne użycie produktu. O tym czy produkt jest bezpieczny decydują okoliczności z chwili wprowadzenia go do obrotu (...)
- **Art. 449[3] 2 k.c.:** Producent nie odpowiada wtedy, gdy właściwości niebezpieczne produktu ujawniły się po wprowadzeniu go do obrotu, **chyba że wynikały one z przyczyny tkwiącej poprzednio w produkcie**. Nie odpowiada on także wtedy, gdy nie można było przewidzieć niebezpiecznych właściwości produktu, uwzględniając stan nauki i techniki w chwili wprowadzenia produktu do obrotu, albo gdy właściwości te wynikały z zastosowania przepisów prawa. **Wyrok TS z 29.05.1997 r., C-300/95, Komisja przeciwko Wielkiej Brytanii – stan wiedzy mierzony obiektywnie według poziomu światowego, ale wiedza musi być dostępna.**

Odpowiedzialność według podstaw – niebezpieczny produkt – uwagi szczegółowe

- **Rozszerzająca i funkcjonalna (ochronna) interpretacja przesłanek:**
- wyrok TS z 10 maja 2001 r., C 203/99 Veedfald (narząd do przeszczepu jako produkt niebezpieczny); wyrok TS z 25 kwietnia 2002 r., C 183/00, Sanchez (świeża krew jako produkt niebezpieczny);
- wyrok (wielka izba) TSUE z 21 grudnia 2011 r., C-495/10, Centre hospitalier (poparzenia spowodowane wadliwością systemu regulacji ciepła przy operacji chirurgicznej - Dyrektywa nie stoi na przeszkodzie ustanowieniu przez państwo członkowskie „systemu przewidującego odpowiedzialność usługodawcy za wyrządzone szkody, nawet jeżeli nie można mu przypisać jakiegokolwiek winy, pod warunkiem jednakże, że poszkodowany lub wspomniany usługodawca zachowują możliwość pociągnięcia producenta do odpowiedzialności na podstawie omawianej dyrektywy, jeżeli zostaną spełnione określone w niej przesłanki”);
- wyrok TSUE z 20 listopada 2014 r., C-310/13, Novo Nordisk Pharma (domniemanie związku przyczynowego przy szkodzie wyrządzonej zastosowaniem produktu leczniczego w RFN od 2002 r., jeżeli produkt może powodować szkodę, tzn. jeżeli domniemanie jest oparte o ocenę: składu i dawkowania zastosowanego produktu leczniczego, rodzaju i czasu trwania jego zgodnego z przeznaczeniem stosowania, czasowego związku z wystąpieniem szkody, rodzaju szkody i stanu zdrowia poszkodowanego w momencie zastosowania tego produktu oraz wszystkich pozostałych okoliczności, które w konkretnym przypadku przemawiają za spowodowaniem szkody lub przeciwko niej; dotyczy to także informacji, które konsument ma prawo uzyskać od producenta);
- wyrok TSUE z 5 marca 2015 r., połączone: C-503/13 i C-504/13, Boston Scientific Medizintechnik (odpowiedzialność za całą serię wszczepianych pacjentom rozruszników serca a nie tylko za jeden wadliwy konkretny produkt);
- wyrok TSUE z 21 czerwca 2017 r., C-621/15, Sanofi Pasteur (domniemanie związku przyczynowego powikłań spowodowanych szczepieniem)
- **Wniosek: nie można wykluczyć ustalenia odpowiedzialności producenta za szkodę wyrządzoną przez produkt informatyczny, w tym urządzenie autonomiczne, bo właściwości niebezpieczne produktu wynikają z normalnego, tzn. autonomicznego względem poszkodowanego działania produktu, już od chwili wprowadzenia go do obrotu, o których producent wiedział lub powinien był wiedzieć (według miary globalnej).**

Odpowiedzialność według podstaw – ogólna formuła deliktu

- ▶ Odpowiedzialność za produkt niebezpieczny nie wyłącza odpowiedzialności za szkodę na innych podstawach, w szczególności na ogólnej podstawie art. 415 k.c.
- ▶ Art. 415 k.c. – elastyczność koncepcji winy (bezprawność; wina organizacyjna);
- ▶ W klasycznym ujęciu winy producent ani operator posługujący się produktem informatycznym nie powinien odpowiadać za przypadek wyrażający się w błędzie maszyny tak jak kierowca nie odpowiada co do zasady za wybuch paliwa lub opony, ale ...w praktyce obowiązki producenta lub operatora bywają utożsamiane z niezapewnieniem bezpieczeństwa poszkodowanemu;
- ▶ Samo posłużenie się np. przez lekarza robotem jako narzędziem jest dopuszczalne, jednakże nie jest ani okolicznością egzoneracyjną jego autonomiczne działanie, ani szczególną podstawą ekskulpacji; odebranie od pacjenta skutecznej zgody, po pełnym poinformowaniu go, na wykorzystanie robota także zakłada, że zabieg będzie wykonany prawidłowo (bezbłędnie).

Odpowiedzialność według podstaw – inne podstawy deliktowe

- ▶ Art. 435 k.c. – czy posługiwanie się produktami informatycznymi, w tym wykorzystywanie robotów i szerzej urządzeń bazujących na energii elektrycznej uzasadnia przypisanie prowadzącemu to przedsiębiorstwo lub zakład odpowiedzialności za szkodę na zasadzie ryzyka na podstawie art. 435 k.c.?
- ▶ Czy można tu mówić o <<przedsiębiorstwie lub zakładzie wprawianym w ruch za pomocą sił przyrody>> oraz szkodzie wyrządzonej <<przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu>> w rozumieniu art. 435 k.c.?
- ▶ Ocena in casu, co decyduje o istocie działalności przedsiębiorstwa (wyr. SA w Łodzi z 19 czerwca 2013 r., III APA 14/13) i czy możliwe byłoby osiągnięcie zakładanych celów produkcyjnych bez użycia sił przyrody (wyr. SN z 23 maja 2012 r., I PK 198/11).

Odpowiedzialność według podstaw – odpowiedzialność kontraktowa

- ▶ Podstawa normatywna dla umów o usługi wykorzystujące produkty informatyczne - art. 750 k.c.
- ▶ Umowa może szczegółowo regulować proces udzielania świadczenia, w tym przewidywać wykorzystanie urządzeń autonomicznych.
- ▶ Jeżeli strony nie umówiły się inaczej wykonanie zobowiązania powinno respektować standard należytej staranności.
- ▶ Jeżeli uznać za skuteczną klauzulę przewidującą określony sposób wykonania zabiegu z udziałem robota i pominąć problem ewentualnej wadliwości zgody spowodowanej deficytem informacyjnym, nie będzie podstaw do przypisania odpowiedzialności za wypadek, chyba że wykonawca przyjął odpowiedzialność za wypadek.
- ▶ W praktyce jednak przez ciężar dowodu i obowiązki zapewnienia bezpieczeństwa odpowiedzialność dłużnika może zbliżać się do odpowiedzialności za skutek, zwłaszcza za szkodę na osobie.

Odpowiedzialność za eksperyment

- ▶ Brak szczególnej podstawy odpowiedzialności za eksperyment – przed wprowadzeniem do obrotu.
- ▶ Za wyjątek można ewentualnie uznać prawo farmaceutyczne – odpowiedzialność na zasadzie ryzyka sponsora i badacza (art. 37j)
- ▶ Rozporządzenie UE 2017/745 z 5.04.2017 w sprawie wyrobów medycznych – roboty medyczne powinny być atestowane, aby zabiegi mogły zostać uznane za legalne.
- ▶ Rozporządzenie UE 2017/745 w sprawie wyrobów medycznych umożliwia producentowi – w ramach badań klinicznych (art. 61-82) nowych zrobotyzowanych urządzeń medycznych, zapewnienie by były one bezpieczne.
- ▶ W zakresie odpowiedzialności cywilnej za badania kliniczne rozporządzenie odsyła do prawa krajowego (art. 69)

Wnioski

- ▶ KC oraz Dyrektywa Rady 85/37 z 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe, umożliwiają przypisywanie odpowiedzialności producentowi za szkodę wyrządzoną przez produkty informatyczne i autonomiczne urządzenia.
- ▶ Także ogólne podstawy odpowiedzialności deliktowej chronią poszkodowanych.
- ▶ Ewentualne analizy de lege ferenda w zakresie odpowiedzialności cywilnej – zgodne z rezolucją PE – mogą być prowadzone dwutorowo: na gruncie prawa polskiego i prawa UE. Wydaje się, że mogą dotyczyć prawa umów w ramach podstawy traktatowej do kształtowania prawa konsumenckiego.